

Спешна Антивирусна Икономическа Програма

Първите сигнали за възстановяване от вирусната икономическа криза може да постигнем към края на 2021 г., при условие че Китай не бъде ударен повторно и вирусната криза в петте големи европейски държави бъде овладяна до юни-юли 2020 г. Без тези условия дори края на 2023 г. ще считаме за голям успех!

Светът е обхванат от невиджана коронавирусна криза, обявена от СЗО за **ПАНДЕМИЯ**. В следващото изложение за краткост ще боравя с понятието „**ВИРУСНА КРИЗА**“.

Най-важното е да се запази животът на хората. Няма нищо по-ценно от него. Всички други разрушения могат да се възстановят, само края на живота не може. Затова всичко се прави за подобряване живота на хората. И икономиката съществува, за да обслужва хората.

Дори вирусната криза в света да трае само два или три месеца, ефектът върху икономиката ще остане с години. Милиони работни места вече са загубени. Съсипани или прекъснати са кариерите на стотици милиони хора. Натрупвани с десетилетия професионални квалификации отиват на вятъра. Деформира се дори възрастовата структура на населението поради повишената смъртност сред възрастните хора в засегнатите страни. Лекарите биват принуждавани от обстоятелствата да решават по хуманни съображения кой да оцелее и кой да умре преждевременно. Силно поразени от вируса възрастни хора в италиански болници сами отстъпват реда си пред дихателния апарат на по-млади болни, на които предстои тепърва да живеят и да създават поколение.

Закриват се безброй стопански дейности. Разкъсват се милиарди стопански връзки. Прекъсват се милиони сложни инвестиционни и технологични процеси. Разстройва се дейността на световните финансови пазари и балансите на милиарди семейни бюджети. Смуцават се мощни енергийни потоци и взаимоотношенията между тях. Разклащат се световните енергийни пазари и се сричат цените на енергоносителите.

Разрушава се доверието между милиони стопански компании. Нарушава се функционирането на образователната система, на науката и културата в засегнатите страни. Много млади хора жертват здравето и кариерата си, за да помогнат на възрастните си родители. Разрушава се доверието в отношенията между хората и държавите. А без доверие няма общество, не е възможен никакъв прогрес.

Всичко това ще се помни с години, а може би и с десетилетия. Бъдещите поколения често ще цитират трагедията на уникалната в съвременната история глобална коронарновирусна-икономическа криза.

Вирусната криза изправя света пред глобална икономическа криза. Ние сме вече в кризата с единия крак. Кой може да оспори това за туризма, хотелиерството, ресторантьорството, външната търговия, транспорта, международната производствена специализация и коопериране, финансовите пазари, строителството, образованието, културата, спорта!

Започващата икономическа криза **ще бъде по-дълбока, по-сложна и далеч по-продължителна от вирусната.** Някои вирусолози очакват постепенно затихване на вирусната криза към средата на тази година. Други твърдят, че това не е сигурно, защото вирусът бил нов и не е опознат. Така или иначе, през втората половина на тази година **светът ще е вече навлязъл в глобална икономическа криза.**

Не просто в рецесия, както казват някои, а в сложна финансово-икономическа криза. Вирусната криза ще се трансформира в икономическа криза. Ако затихването на вирусната криза се проточи и продължи през 2021 година, **светът ще попадне под ударите на две едновременни кризи.** Това ще направи глобалната обстановка още по-тежка. А излизането от нея още по-трудно.

Съвременният свят не е попадал в такава ситуация – мащабна криза с двойни измерения (биологично и икономическо) и затова е трудно да оценим мащабите и последствията ѝ. Знаем само, че тя ще бъде по-сложна и по-тежка от световната криза през 2007-2009 г. Някои икономисти очакват да бъде по-тежка и от Голямата депресия през 1930-те години.

Заедно с другите европейски страни, България също навлиза в тази двойна криза. Наред с всичко друго, първите два месеца на вирусната криза показаха, че всяка европейска страна трябва да разчита главно на себе си. **Китай показва на света** как трябва да се действа, без чужда помощ. Но все пак Китай е огромна държава. Русия и дори малката Куба показаха как се помага на страна от НАТО, изпаднала в хуманитарна катастрофа.

Случиха се и някои странни неща, които говорят за същността на господстващите обществени системи и за морала на хората, които управляват съответните държави. Правителството на САЩ се опита да подкупи учени от една съюзна европейска държава да му предадат резултатите от очевидно ценните си антивирусни изследвания, срещу огромна сума долари, само за американско ползване. Но тези учени, а предполагам и тяхното правителство, отказаха да продадат научните и гражданските си съвести и показаха, че са истински учени и граждани на света. Доказаха, че доларът не е всемогъщ.

Европейският съюз и НАТО доказаха за пореден път, че малки и бедни държави като нашата, не могат да разчитат на тях в кризисна ситуация. С пълното си бездействие през началните месеци на вирусната криза Европейският съюз показа, че не е в час.

България едва сега навлиза в сериозната вирусна фаза на кризата. Казват, че най-тежкото тепърва предстои. Тревожат ги изненади в устойчивостта на вируса. Сериозните вирусолози твърдят, че **този вирус е нов и все още недостатъчно опознат.**

Прогнозите на медиците за мащабите на вирусната криза подсказват, че тя ще предизвика тежка икономическа и социална криза. То личи на сегашните ранни фази на вирусната криза в Европа: в Италия, Испания, Германия, Франция, Великобритания, Холандия, Австрия и други държави.

Китай беше поразен пръв в големи мащаби в края на 2019 и началото на 2020 година. Благодарение на драстичните мерки на властите и дисциплината на тяхното население, може би кризата при тях вече е пречупена. И в не много далечното бъдеще тяхната икономика ще заработи отново на високи обороти, ако чуждестранните им партньори могат да им партнират. То обаче не е сигурно. Това което може Китай ние в Европа изглежда не го можем.

Вирусната фаза на кризата е толкова динамична, че не се поддава на прогнозиране. Както вече споменах, някои медици разчитат, че обратът ще настъпи през май-юни 2020 г. Други доказват почти същото с помощта на математически модели. На тази основа отделни икономисти очакват стопанското оживление да започне скоро и излизането от икономическата криза да стане не по-късно от есента или края на тази година.

Иска ми се тези колеги да са прави, но ми е трудно да повярвам, защото не виждам техните аргументи. Икономиката е много сложна инерционна система. Тя по-бързо и по-лесно се разпада, но по-трудно и по-бавно се възстановява. Особено когато кризата е глобална, засяга над 100 страни и обхваща най-големите световни икономики. В началото изредих многопосочните деструктивни материални и нематериални въздействия на вирусната криза и на бързото ѝ прерастване в икономическа. Тук не е мястото да навлизам в подробности.

За малка страна като нашата 80-85 от вътрешните социално-икономически процеси зависят от това, което става на европейските и световните пазари. А там положението е много сложно. Неумелите действия на политиците го усложняват още повече. Вместо Европейският съюз да затваря плътно външните и да отваря вътрешните си граници, те блокират вътрешните и създават километрични опашки от товарни камиони, пренасящи суровини, полуфабрикати и готова продукция.

Аз не виждам изход от кризата в европейски и световен мащаб по-рано от края на 2021 или през 2022 г. Дано не е през 2023 година. Воден от тези съображения конструирах таблицата с прогноза за най-важните макроикономически показатели на България с такъв времеви хоризонт.

С всичките условности на такъв опит, се опитвам да предвидя някои от най-важните ни макроикономически показатели за 2020-2023 г. Виж таблицата. Периодът не е дълъг, но обстановката е сложна и динамична. А като малка отворена икономика, както вече споменах, социално-икономическите процеси

тук не зависят главно от нас. Това прави работата ми много трудна и рискована. И все пак, дано опитът ми е частично успешен. Подобна прогноза би трябвало вече да е направена от нашето Правителство, но аз не съм я виждал. Не съм дори чувал за нея.

Разбирам тревогата на Президента, който обяви по телевизията на 24 Март 2020 г., че чака настоятелно от правителството социално-икономически мерки. Защото хората ще бъдат спасени от вируса, но особено важно е как ще живеят от сега нататък.

Основни макроикономически показатели на България

Показатели/Години	2018	2020	2021	2022	2023
Прираст на БВП - %	3,1	-13-15	-8-10	-4-5	1
Вътрешно потребление - %	4,6	-12-14	-8-9	-3-4	0-1
Инфлация по потребителски цени-%	2,8	2,0	2,5	2,5	2,5
Брутообразуване на основен капитал - %	5,4	-13-14	-10	-4	2
Износ на стоки и услуги - %	1,7	-14-16	-10	-2	0
Внос на стоки и услуги - %	5,7	-17-18	-14	-6	4
Безработица - % към работоспос. население	5,2	15-17	15-17	12-14	10
Доходи от заплати и пенсии - %	9,7	-8-10	-7-8	-2-3	1
Външнотърговски баланс - % от БВП	-3,3	-3-4	-4	-4	4
Преки чуждестранни инвестиции -% от БВП	1,9	0,1	0,2	0,2	0,5
Бюджетни приходи - млрд. лв	39,6	29,0	29,5	31,0	33,0
Бюджетни разходи и вноски в ЕС – млрд. лв.	39,5	45,0	46,5	44,0	42,0
Бюджетно салдо - % от БВП	0,1	-17,0	-16,0	-13,0	-9,0
Държавен дълг - % от БВП	18,8	28	35	38	40

Източник: Сайт на Министерство на финансите за 2018 г.

Пояснение: Данните за 2018 г. са фактически, а за останалите години – мои прогнози.

Знакът за процент означава промяна в сравнение с предходната година, освен ако изрично е означено друго. Знакът минус (-) означава намаление или дефицит.

В следващите редове споделям моите виждания за целите, които трябва да си поставим, за управленските решения, които правителството трябва да взема и икономическите и социалните политики, които следва да провежда, за извеждане на страната от кризата.

Препоръчвам България да си постави следните най-важни приоритети и цели.

Приоритетът трябва да бъде: Извеждане на страната от дълбоката икономическа криза през 2022 г. и най-късно до края на 2023 г.

Препоръчвам следните най-важни цели:

- 1. Постепенно повишаване на БВП от дъното в което се очаква да бъдем в края на 2022 г., като постигнем 1% растеж на БВП през 2023 г.**
- 2. Ограничаване на експлозията в безработицата.**
- 3. Сметчане на трагедията в доходите и потреблението.**

4. Сметчане на тенденцията към още по-несправедливо разпределение на доходите.
5. Извеждане на болниците от търговския закон.
6. Сметчане на тенденцията към изостряне на демографската криза.
7. Предотвратяване на тоталния срив на социалната защита на най-нуждаещите се.
8. По-добра защита на националните ни интереси в Европейския съюз.
9. Ограничаване на престъпността и корупцията.

Икономически и социални политики за постигане на посочените цели:

Постигането на целите ще става както с нарастващо пряко управленско участие на държавата, така и с подходящи икономически и социални политики.

Ето някои от политиките, които препоръчвам:

1. Нова политика по собствеността и завръщане на държавата в управлението на икономиката.

През последните месеци, още при първите признаци за финансови затруднения, **все повече частни предприятия започнаха да искат помощ от правителството.** Това показва кой сектор е по-жизнеспособен на реалния пазар, особено при сложни обстоятелства.

От сега нататък България трябва да се развива като **страна със смесена икономика:** държавна, частна, кооперативна, общинска, собственост на трудовия колектив. Те всички ще са равнопоставени пред закона.

През следващите години трябва да се пристъпи към създаване на съвсем нови големи, средни и малки високотехнологични държавни или държавно-частни предприятия във всички сектори на икономиката и извън нея. Цялата дейност: от идеите за нови проекти, проектирането, изграждането, финансирането, пускането в действие и експлоатацията ще бъде грижа на инициатора (инициаторите) на новия проект.

Приватизацията трябва да се преустанови още през тази година. Няма икономическа логика да се приватизират нормално работещи, успешно конкуриращи се на пазара, рентабилни публични предприятия. Не трябва също да се приватизират силно социално ориентирани стопански дейности, естествени монополисти, дейности обслужващи националната сигурност и отбраната. Защото главна цел на всяко частно предприятие е печалбата, а в дейности като изброените и други подобни, печалбата не може да бъде основен мотив за стопанска дейност.

В хода на предстоящата икономическа криза **трябва да се приложи принципът: нито едно рационално действащо и полезно за страната предприятие, с неговия персонал, не трябва да бъде изоставяно на произвола и на ликвидация.** Ако местните власти почувстват, че някое

предприятие е изоставено и никой не се грижи за него, трябва да уведомяват Министъра на Икономиката. Той взема необходимите мерки, включително до предложение от Министерския съвет до Народното събрание за национализация.

В зависимост от отражението на кризата върху предприятията, те могат да се разделят на три групи:

- **големи и важни за страната стопански предприятия, изпаднали в тежко финансово положение.** Ако пораженията са умерени и има възможности да бъдат спасени, държавата може да изкупи част от техния капитал; може да ги освобождава временно от плащане на данъци; може да съдейства пред Българската Банка за Развитие да им предоставя кредити при облекчени условия, както и експортни кредити, а също и други стопански улеснения, по договореност със собствениците му. Последните решения на Европейската Комисия и на Европейската банка предоставят широки възможности в това направление. Ако сегашните собственици не проявяват интерес да продължат участието си, правителството се договаря за изкупуване, а в крайни случаи - за национализиране на техния дял и предприема само по-нататъшните мерки за стабилизиране на предприятията;

- **малки и средни предприятия в затруднено финансово положение, но полезни за страната и със шансове за оцеляване.** По договореност със собственика, Правителството ги поема за оздравяване, след което запазва еднолична собственост над тях или се договаря с частни предприемачи за пхрехвърщането им в държавно-частни;

- **големи, средни или малки предприятия, изоставени на произвола от досегашните им собственици.** Ако те могат да упражняват полезна за страната стопанска дейност, правителството се заема с тяхното пълно или частично оздравяване, като избира необходимите мерки. След стабилизирането им решава каква да е собствеността на предприятията: еднолична държавна или държавно-частна.

В трите варианта бъдещият собственик (собственици) ще полагат необходимите грижи по заетостта, доходите и другите социални грижи за персонала. **Персоналът на никое българско предприятие, със или без перспективи за оцеляване, не може да бъде изоставен на произвола на съдбата.** При установени нарушения на този принцип да се уведомява Министърът на Икономиката и Главният прокурор на България.

2. Промяна в статута на публичните болници.

В нашето общество отдавна доминира мнението, че държавните и общинските болници не трябва да работят като търговски дружества. Сега – по време на вирусната криза, чувстваме още по-силно вредите от тази аномалия.

С преминаването на все повече болници към лекуване на болни от коронавируса, те ограничават приемането на пациенти за лечение от други болести, финансирано от Здравната каса. А и такива пациенти се въздържат да отиват в болници за смесено лечение (досегашно и срещу новия вирус). **Приходите им от НЗОК намаляват, а с това и възможностите им да плащат заплатите на своите медици.** Лекарите и другия медицински персонал сега работят повече, с по-голямо напрежение и по-голям риск от заболяване, а ще получават по-ниски заплати. Това ще ги принуди да напуснат съответните болници, с всички неблагоприятни последици.

Предлагам правителството да осигури веднага **средства за запазване и дори за повишаване на досегашните заплати на медицинския персонал в болниците за смесено лечение (с допълнителни 1500 лв. месечно, за тези които лекуват болни от коронавируса).** Но тази сложна ситуация на смесен режим не може да трае дълго. Ще се наложи сериозна промяна във финансирането на тези болници.

Сега е време да се извърши и голямата дълго отлагана промяна – всички публични болници да преминат на работа по специален закон за лечебната дейност. Тяхната работа да се оценява по лечебната им дейност, а не по финансовите им баланси.

Правителството да пристъпи незабавно към изготвянето на подходящ проектозакон, да го внесе в Народното събрание и **публичните болници да преминат на работа по него още през близките месеци.** Но не по-късно от края на 2020 г., независимо от съпротивата, която ще окажат користо заинтересованите групи.

3. Инвестиции и военни доставки

Без инвестиции не може да има икономически растеж. Сега обаче обстановката е друга. През тази и следващите няколко години е важно с повече и по-бързи мерки да се спасява живота на хората, да бъдат изведени от масовата и от оскотяващата бедност, да се смекчи огромното доходно разслоение, да се ограничи престъпността и корупцията. Всичко това го имаше и до сега, но кризата ще го изостри още повече. Това може да стане чрез ограничаване на срива в производството и в доходите и възстановяване на заетостта. То може да стане по-лесно и по-бързо с наличните производствени мощности.

След излизането от кризата държавата и частният сектор ще започнат да изграждат нови производствени мощности и да модернизират старите. Тогава ще настъпи времето за **масирани инвестиции.** Това е главният път към нашето благоденствие. То обаче изисква много време, квалификация и преквалификация на милиони хора, големи финансови ресурси. Ограничените ресурси на страната следва да насочим главно към

текущите нужди, а инвестициите могат да почакаат още малко. Те и без това са свикнали да чакат с десетилетия.

Предстои сключването на договори за доставка на два военни кораба и на 150 бронирани машини за пехотата на обща стойност между 1,5 и 2,0 млрд. лв. Предлагам тези сделки да се отложат за след излизането от икономическата криза.

През миналата година беше сключен **уникален договор за 6 изтребителя от САЩ** на обща стойност 1,2-1,3 млрд. долара, чиято доставка ще стане през втората половина на 2023 и през 2024 г. **Уникалността на сделката беше в това, че от нас се поиска да платим веднага пълната стойност**, за самолети, които са още на чертежи. Предлагам на нашето правителство да поиска от правителството на САЩ ревизия на условията на плащането, като се аргументира с допълнителните големи финансови трудности пред нашата държава, в условията на настоящата криза. Разликата в парите да се възстановят на България до края на годината и да се използват за финансиране на антикризисни проекти.

4. Защита на потребителите

Ако се очертае проточване на вирусната и на икономическата криза, в рамките на извънредното положение, до края на Март Народното събрание да определи **максималните тавани на цените на ограничен брой насъщни хранителни стоки и лекарства**, на основата на средното им равнище през последната половин година. Контролните органи следва да се намесват само ако разликата между досегашното и текущото равнище на цената е впечатляваща. Например, ако дадена важна стока дълго време се е продавала по 20 лв. бройката, а сега става 40-50-60 лв. или повече, очевидно има нещо съмнително. Не става дума за стриктно трайно определяне на стотици цени. При определянето на това средно ориентировъчно равнище да се отстранява влиянието на големи промени в цените на важни суровини и енергоносители с правителствени решения или международни споразумения. Такъв е случаят с природния газ. Възможно е да възникват и други подобни случаи в бъдеще.

Важното в случая е да се ограничат злоупотребите на спекуланти със сложната обстановка по време на кризата за получаване на бързи и необичайно високи печалби. Това се прави от всяка държава в подобна ситуация. Нарушителите на тези цени и хората, които съзнателно укриват стоки, за да създават паника, да ги изнасят или да повишават спекулативно цените им, да подлежат на наказателно преследване. Този извънреден режим за ограничен брой продукти и услуги да продължава само докато трае извънредното положение и в краен случай, до излизането ни от кризата.

Българските либерали веднага надигнаха вой против идеята да се наблюдават или регулират цените в условията на извънредно положение.

Тези хора не си дават сметка в какви условия живеем. **Първо**, щом има извънредно положение е възможно да има и извънреден режим на ценообразуване. Не е задължително пазарът да е основен ценообразуващ фактор в такава обстановка. Така постъпва всяка нормална държава. Могат да се прилагат и други мерки за предотвратяване на спекула с цените. **Второ**, става дума за ограничен брой насъщни хранителни стоки и лекарства за ограничено време. Интересно, защо тези любители на пазарните принципи не реагират, когато земеделски продукти се купуват у нас чрез изнудване на производителя, примерно за 20 стотинки килограма, преминават през вериги от, често пъти, паразитни посредници и се продават на крайния потребител за 2-3 лева? Това пазарна цена ли е?

Плашат ни, че при всяко регулиране на цените настъпвал дефицит на пазара. Това не е вярно! Зависи какво е регулирането. Зависи също каква е държавата. Всяка нормална държава намира начин да се справи със спекулантите, без да оправдава техните безобразия с пазарните принципи..

Когато хората умират от болести и системно недохранване, поради липса на доходи, вече 30 години, не можем да спрягаме сляпо клишето „пазарно стопанство“! Видяхме как то функционира вече 3 десетилетия у нас.

5. По медицинското обслужване в българските села.

За немалка част от населението на България през последните 25-30 години все по-остър проблем е **ограничената вътрешна миграция**. Това е особено голям проблем за селското население. У нас има около 3500-3700 села, където живеят около 25% (или 1,5-1,7 млн. души) от населението ни. Преобладаващата част от тях са възрастни хора. Почти всички страдат от различни болести. В много от нашите села почти не стъпва лекарски крак от години. И обратното, все по-често ги посещават свещеници за погребения и панихиди.

В повечето от тях няма междуселищен транспорт. Той е почти изцяло частен и за собствениците на автобуси не е рентабилно да пътуват до селата, понеже возилата им не винаги се запълват. Положението на тези хора се влошава по време на кризата. За тях е **все по-трудно да се придвижат при спешна нужда до лекар, зъболекар, аптекар в съседния град**, който в някои случаи е на 10-15-20 км.

Наложително е правителството и общините да вземат спешни мерки за подобряване на транспорта до селата, за здравното обслужване на тези хора, за снабдяването им с лекарства чрез подвижни аптеки и т.н. Това може да стане и чрез възстановяване на общинския транспорт или чрез субсидиране на частните фирми за осигуряване на тяхната рентабилност при по-ниски превозни тарифи.

6. По-активна и по-гъвкава дейност на банковата система.

Банковата ни система разполага със значителни капиталови и ликвидни резерви и се ползва с доверие от клиентите си. БНБ постъпи правилно като изработи и оповести на 19 март 2020 г. пакет от мерки за 9,3 млрд. лв. във връзка с вирусната криза.

БНБ да увеличи още капитала на Българската Банка за Развитие – единствената държавна банка у нас. Правителството и БНБ да се погрижат тази банка наистина да кредитира при изгодни условия главно средния и малкия бизнес, каквато беше идеята за нейното създаване на времето. Поради ограниченията на режима на Валутния борд, **БНБ да получава от бюджета и да предоставя допълнителни парични ресурси и на други търговски банки, с възможно най-ниска лихва** за по-активно кредитиране. С решенията на Европейската банка и на Икономическата комисия от 23 Март се дават още по-широки възможности за гъвкаво финансиране и кредитиране.

Банковият надзор на БНБ да следи дейността на търговските банки, така че те да предоставят кредити на индустрията, на другите сектори и на гражданите при възможно най-благоприятни условия по време на кризата и да не злоупотребяват с по-силната си преговорна позиция спрямо клиентите.

Търговските банки да провеждат по-активна и по-гъвкава кредитна дейност спрямо стопанските предприятия. Да проявяват максимално разбиране към изпадналите във временни затруднения по обслужване на заемите техни клиенти – юридически и физически лица и да удължават обслужването им, когато се налага.

Правителството и Управителният съвет на БНБ да конкретизират към нашите условия рамката на Европейската комисия от 20 Март 2020 г. за подпомагане на стопанската дейност в страните членки на ЕС в условията на настоящата криза, което включва пет вида помощ:

„1/ Преки безвъзмездни средства, отделни данъчни предимства и авансови плащания - държавите в ЕС ще могат да създават схеми за отпускане на до 800 000 евро на дружество за справяне с неотложни нужди от ликвидност;

2/ Държавни гаранции за банкови заеми, изтеглени от дружества - Държавите ще могат да дават гаранции банките да продължат да предоставят заеми на клиентите;

3/ Субсидирани бюджетни заеми за дружества. Страните членки ще могат да предоставят заеми на дружествата с изгодни лихви. Тези заеми могат да помогнат на предприятията да покрият нуждите си от оборотни средства и инвестиционни
нужди;

4/ Предпазни мерки за банките, които насочват държавната помощ към

реалната икономика. Някои държави възнамеряват да допълнят съществуващите кредитни възможности на банките и да ги използват в подкрепа на малките и средните дружества. Рамката предвижда такава помощ да се отпуска пряко за клиентите на банките, а не за самите банки, като се дават насоки как да се осигури минимално нарушаване на съревнованието между банките;

5/ Краткосрочно застраховане за експортни кредити. Рамката въвежда допълнителна гъвкавост, като дава възможност за осигуряване на краткосрочна застраховка за експортни кредити от държавата, когато е необходимо“

7. Политика по държавния дълг.

Както се вижда от таблицата, прогнозирам големи бюджетни дефицити през тази и следващите години. Това е неизбежно. Неслучайно Европейската Комисия не настоява за непременното спазване на 3-процентовта граница за бюджетните дефицити по време на кризата, а на pewno и след това. **Отрицателните бюджетни салда ще се финансират главно с допълнителен държавен дълг.** Само с препоръчаното нарастване на държавния дълг от 22% от БВП в началото на 2020 до 40% в края на 2023 г., могат да се осигурят на икономиката около 20 млрд. лв., ако е необходимо. При емисията на дълг е желателно да се предпочита вътрешен дълг. При още по-неблагоприятни обстоятелства може да се допусне увеличение на дълга до 50% от БВП, което би осигурило още 10 млрд. лв. Това обаче е малко вероятно да се наложи.

Като споменавам числата 20 или 30 млрд. за дълга, това **съвсем не означава целият този размер ще се емитира в самото начало. То ще става постепенно** в зависимост от потребностите и през всичките години на кризата, както е показано в последния ред на таблицата. Освен това можем да разчитаме на няколко милиарда лева от фискалния резерв. Имаме и около 500 млн. евро ресурс, предоставен ни от ЕК. С последните решения на Европейската Централна Банка от 23 Март се предоставят допълнителни възможности. Важното сега е тези възможности да се използват рационално от нашите власти.

В сравнение с другите страни членки на ЕС, ние сме в добра дългова позиция от години. **В края на 2018 г. общо за ЕС държавният дълг беше 80,4% от БВП.** В Германия той беше 61,9%, в Испания – 97,6%, в Италия – 134,8%. В източноевропейските страни публичната задлъжнялост е по-малка, но все пак е значителна: в Полша – 48,9% от БВП, Чехия – 32,6%, Словакия – 70,4%, Унгария – 70,2%, Румъния – 35,0%, Словения -70,4%, Гърция – 181,2% и в България – 22,3%.

Препоръчаното повишение на държавния дълг до 40% към края на 2023 г. не поражда сериозни проблеми. Нищо не налага нашите държавни власти да продължават сляпо да се гордеят с рекордно ниския държавен дълг и да продължават догматичната си ограничителна политика, изоставена вече от

повечето страни членки на ЕС. Дори и да бъде леко превишено в тези кризисни условия, такова равнище на държавния дълг също не е опасно, въпреки големите лихвени плащания по обслужването му през следващите години.

Следователно, имаме солиден резерв в публичния дълг за покриване на неизбежното повишение на бюджетния дефицит през тази и следващите три години. Важното е този голям ресурс да се използва разумно. И да се комбинира разумно с другите източници, в зависимост от условията. Не трябва да се допуска похарчването му с лека ръка, без да се мисли за бъдещите предизвикателства, с които държавата ни сигурно ще се сблъсква в близкото бъдеще.

При евентуално още по-неблагоприятно развитие на кризата, както вече споменах, бихме могли да разчитаме на допълнителна безвъзмездна помощ от Европейската Комисия или екстремален нисколихвен кредит от Европейската банка, въпреки че не сме член на еврозоната. Според мен малка е вероятността, за да не кажа, че е почти изключено, да се наложи да прибегваме до такива крайни източници. Макар че последните решения на Европейската Комисия и на Европейската банка ще проявяват по-голяма гъвкавост в това отношение.

8. По-гъвкава политика по битовите плащания.

През втората половина на 2020 г. и през следващите години много хора ще загубят работата и доходите си, без да имат спестявания, на които да разчитат. Около 60% от българските граждани изобщо нямат спестявания, а преобладаващата част от тези, които имат, са в най-ниската спестовна група - до 1000 лв. на депозит. През септември 2019 г. 5,9 млн. депозита в тази група (предимно на възрастни хора) са притежавали 927 млн. лв или по 157 лв. на депозит. Не им стигат дори за погребение, което е главният мотив за техните спестявания.

Много хора, загубили текущите си доходи и без спестявания, няма да могат да правят редовните си битови плащания: за електричество, за вода, отопление, телефон, телевизия, смет, данък сгради, текущи ремонти на домашна техника и т.н. в установените срокове. Доставчиците на тези услуги ще могат да разчитат на редовните си клиенти или на други източници, но не и на останалите без работа и доходи хора и могат да прекратят доставката на услугите. Препоръчвам да не се прекратява обслужването на такива неплатежоспособни клиенти и да не се блокират банковите им сметки по време на кризата. Призив за подобна помощ отпрати и Европейската Комисия.

Нашата държава трябва да помогне на тези хора. Не става дума засега, че трябва да плаща просрочените им сметки. **Достатъчно ще е да им стане гарант за определен период**, така че те да не бъдат лишени от изброените услуги и да възобновят плащанията си при първа възможност.

9. Политика по заетостта и доходите.

Стотици хиляди хора ще загубят работата си през тази и следващите години. Източниците на безработни ще бъдат два: вътрешен и външен:

Първо, под вътрешен източник имам предвид много хора, които ще загубят работните си места от съкращения у нас. По принцип, на тях трябва да им се помага от държавата, но е възможно някои да останат без помощ. Дори приблизителният им брой не подлежи на точно прогнозиране, защото нямаме необходимия минимум от информация за възможни уволнения в България както по вътрешни, така и по външни причини. Под външни причини имам предвид стопански предприятия в чужбина, за които наши предприятия произвеждат компоненти. Когато основната компания (например за автомобили) в западноевропейска или друга страна спре изцяло или ограничи работата си, това ще се отрази веднага и върху нашите предприятия, произвеждащи елементи за тях.

Второ, тъй като кризата е световна, ще пострадат много компании в Европа и други региони. Не ми е известно дали навсякъде безработните ще бъдат защитени. Едва ли! Те ще освободят част от своя персонал, между които и българи. Никой у нас не разполага с информация за точния брой и структурата на работещите в чужбина наши сънародници. Още по-малко каква част от тях и кога може да бъдат съкратени и колко ще се завърнат в родината. А това завръщане вече започна. Сигурно е само едно – те ще са хиляди.

Вече пострадаха заетите в туризма, хотелиерството, ресторантьорството, транспорта, строителството, много експортно ориентирани дейности, образованието, културата. През тази година безработицата може да достигне 15-17%, през 2021 г. същото равнище - 15-17%, през 2022 г. да спадне до 12-14% и през 2023 г. до към 10% (виж таблицата). Ще се радвам ако съживяването на икономиката започне по-рано и протича по-бързо.

Рязкото увеличение на безработицата и намалението на доходите може да се смекчи ако бизнесът и правителството се договорят да финансират заедно част от разходите по запазването на работната сила. Това е задължително да се направи за високо и за средно квалифицирания персонал по очевидни причини. Желателно е на тези хора да се запазят получаваните до сега доходи. Правителството и бизнесът трябва да се погрижат как да бъдат покрити – по равно или в друго съотношение. Според мен, държавата трябва да покрие 75-80%, а останалата част – съответният работодател. За тази цел могат да се използват и средства от ЕК. Трябва да се има предвид, че този кризисен период може да трае минимум една година, а може и по-дълго.

Представители на работодателите вече заявиха, че не желаят да поемат никакъв дял от издръжката на освободената работна сила.. Това е неприемливо, дори провокативно от тяхна страна, тъй като те са длъжни да полагат грижи поне за квалифицираната част от техния настоящ и вероятно бъдещ персонал, засегнат от съкращенията. Ако този персонал бъде запазен и междуременно му се поддържа квалификацията, по-лесно ще е след време да

се събере и да се възобнови производството на това предприятие. Ако работната сила се разпръсне, това ще стане невъзможно, персоналтът ще се деквалифицира и възобновяването на стопанската дейност ще бъде по-трудно.

При такова неконструктивно поведение на собствениците спрямо останалия без работа техен персонал, държавата може да поеме всички разходи, но трябва да наложи съответни санкции на тези собственици

Ще има чувствителен общ спад на доходите от заплати. Пенсиите едва ли ще намалееят номинално. Те са толкова ниски, че всяко намаление може да предизвика бунт. Тенденцията при пенсиите навярно ще бъде към номинална стабилизация или символични повишения, които ще означават намаление в реално измерение, след отразяване ефекта на инфлацията. Инфлацията през следващите години не подлежи на точно прогнозиране, но тя вероятно ще остане ниска. Виж таблицата.

През 2020 г. очаквам намаление на номиналните доходи от заплати с 8-10%, през 2021 г. намаление със 7-8%, през 2022 г. с още 2-3% и леко повишение с 1% през 2023 г. Виж таблицата. **Очакваното реално намаление на заплатите, заедно с това на пенсиите, ме плашат.** Ако нашите номинални заплати и пенсии бяха два-три пъти по-високи, и ако ние не бяхме страната с най-голямо доходно разслоение между бедни и богати в ЕС, описаното тук влошаване щеше да е неприятно, но – може би поносимо.

Реалностите, обаче много се тревожат. Първо, и пенсиите и заплатите ни са най-ниските в ЕС. Минималната месечна заплата в България е 312 евро, при средно за ЕС около 1500 евро. Средната месечна заплата – нето у нас е 508 евро, а средно за ЕС – около 2300-2400 евро. **Второ,** ние сме страната с най-голямо доходно разслоение в ЕС (Джини коефициент 39,6 у нас, при 30,9 средно за ЕС, 24 в Чехия и 21 в Словакия). За сведение на неспециалистите, колкото по-висока е стойността на този коефициент, толкова по-голямо е доходното разслоение. Разликата между доходите на най-бедните и най-богатите 20% по официални данни в ЕС е 5,17 пъти, а у нас 7,66 пъти. Като имаме предвид масовото укриване на доходи у нас, действителната разлика е може би 9-10 пъти.

Ако нашите мизерни заплати и пенсии се сринат с очакваните или близки до тях размери, боя се, че положението ще стане непоносимо дори за робски покорния български народ. Както вече споменах, около 80-85% от домакинствата ще трябва да живеят с доходи под линията на бедността, а 35-40% - под линията на оскотяващата бедност, докато 3-5% ще живеят в охолство. И това охолство ще се демонстрира пред масовата бедност. Не ми се иска да предвиждам какво може да се случи в България! След като вече години наред около 68-70% от семействата едва оцеляват на линията на бедността.

Това налага спешно да се търсят допълнителни ресурси и още по-радикални политики за смекчаване на очакваната драматична картина с доходите. Най-общо казано, посоките в които трябва да търсим решението са две:

Първо, запазване, а по възможност - леко повишаване на сегашното номинално равнище на доходите, финансирано от нашата държава и със средства от ЕК и повишаване номиналния прираст на пенсиите поне с няколко процентни пункта. Препоръчвам държавата да покрива 80% от досегашната заплата на безработните докато трае кризата, а работодателите да бъдат задължени (не помолени) да покрият останалите 20%. На малките и средни фирми, които нямат налични средства за покриване на своя дял, държавата да предостави безлихвен кредит чрез Българската банка за развитие.;

Второ, незабавно пристъпване към дълго отлаганата данъчна реформа. Както нашата, така и европейската общественост няма да търпят съжителство между икономическата мизерия на над 3,0-3,5 милиони българи с минимални заплати и пенсии и охолство за 3-5% (150-200 хил. души) от населението.

Радикално подобрене в качеството на живота не е възможно в рамките на тази и следващите 2-3 години. То може да се корегира на първо време в скромни размери само чрез спешна данъчна реформа. Това означава да се преразпредели наличната (а не увеличена) маса финансов ресурс на обществото: данъчното бреме на бедните и средните слоеве да се облекчи, като се прехвърли частично на заможните и богатите, както е в западноевропейските страни от десетилетия. Не става въпрос за революционни промени в разпределението на доходите – ограбване на богатите и раздаване на бедните, а привеждане до някъде към това, което е в Западна Европа. Аз призовавах от 10-15 години постепенните промени в разпределителните и преразпределителните отношения да бъдат направени тогава в по-спокойна обстановка, но правителствата и крупният бизнес не го допуснаха.

Така България – най-бедната страна в ЕС се превърна в страната с най-голяма доходна и имуществена поляризация. **Двата социални дефекта обаче трудно се съчетават.** Ние имаме най-реакционната доходна и данъчна система в ЕС. Това са силни думи, но така говорят числата. Това не са мои измислици.

Сега се налага да бъде направено нещо в по-сложна социално-икономическа обстановка, защото по-нататъшното отлагане става невъзможно. Ако и сега не се направи рискуваме да се стигне до социални безредици през тази или следващите една-две години.

Обещанието на правителството да компенсира новите безработни със 60% от получаваната преди това заплата за първите три месеца е стъпка в правилна посока. Тази стъпка обаче е символична и не решава нищо. Защото е твърде малка и краткотрайна. Тя обхваща само малка част от икономиката – около 16-18%. А работодателите отказват да подкрепят дори тази скромна стъпка, като приемат останалите 40%.

10. Нова европейска данъчна политика.

Настоящата криза налага да се пристъпи незабавно само към ограничена данъчна реформа. Цялостна данъчна реформа трябва да се извърши след излизане от кризата. Сега може да се действа в следните направления:

- Умерено повишение на средното ниво на данъка върху доходите на физическите лица и на данъка върху печалбата в посока към европейското равнище, без да се изравняваме с него.; Например максималната ставка на данъка върху дохода (само за най-високия доходен етаж, а не за целия доход) да се повиши до 25%, при 50-55% в ЕС. Средното равнище на облагане на доходите ще стане около 13-15%, при 40% в ЕС. От това преместване ще спечелят 80% от нашите данъкоплатци, ще се натоварят умерено 12-15% и малко по-чувствително (от повишение на данъците им) около 5%. Подобна ще е картината и при данъка върху печалбата;

- Въвеждане на необлагаем минимум на доходите и на печалбите. За доходите на физическите лица той да е равен на 1000 лв. България е единствената страна в ЕС без необлагаем минимум;

- Въвеждане на семейно облагане с данък върху доходите на физическите лица. Семействата с две деца и месечен доход от 3500-4000 лв. ще бъдат напълно освободени от данък върху дохода;

- Въвеждане на диференциран ДДС: 5% върху лекарствата, насъщните хранителни стоки, детските стоки и учебните помагала. Повишение до 27% за вносните луксозни стоки;

- **Семейните и други малки фирми с няколко души персонал, могат да се освобождават изцяло от данък върху печалбата.**

За физически и юридически лица във финансови затруднения, които се дължат на кризата, **данъчните власти могат да разрешават по-късно изплащане на данъците.**

Някой може да ми възрази, че по време на криза не се повишават данъци. Правилно! Сега трябва да се намалява данъкът върху доходите, ако максималната му прогресивна ставка е 50-55% и средната около 40%, както е в ЕС. Същото важи и за корпоративния данък, ако максималната ставка е 34-35%, а средната – около 30%, както е в ЕС.

Но аз говоря не за ЕС, а за България, където процентът и за двата данъка е 10% (най-нисък в ЕС). Да се иска всеобщо и безсрочно намаление на данъка върху дохода и данъка върху печалбата е несериозно.

През тази и следващите години около 80-85% от населението ще живеят под границата на бедността, а 3-5% в охолство. Препоръчваната тук малка данъчна реформа ще облекчи само частично тази крещяща несправедливост.

11. Отваряне на „досиетата на прехода“.

Предлагам отваряне на икономическите досиета на подозрително бързо забогателите българи през последните 30 години.

Приватизационните сделки у нас са около 10 хиляди. Едва ли е възможно да бъдат преразгледани всички. Предлагам да се започне с ревизия на 80-100 най-големи приватизационни и концесионни сделки, а също и с проверка за произхода на богатството на около 1000 български олигарси. По преценка на прокуратурата техният брой може да се увеличи.

Принципът за давността не трябва да важи за престъпленията в приватизацията и концесиите. Народното събрание да приеме закон до края на Април 2020 г. за **отмяна на давността** за престъпления при приватизацията, концесионирането и държавните поръчки. Нима при престъпната приватизация е спазван някакъв закон или морални принципи! На приватизационната бруталност в миналото трябва да се отговори с държавна твърдост сега! Обществото чака решителни действия на властите срещу престъпната приватизация и концесии.

Миналата година беше съобщено, че **от проверените над 500 „къщи за гости“** в България, финансирани в значителна степен с пари от ЕС, **само 25-30 са редовни. Останалите са нарушили грубо реда за използването им** и трябва да възстановят общо 75-80 млн. лева. В преобладаващия си брой нарушенията са по 150-200 хил. лева на обект. Тези пари трябва да бъдат отнети от нарушителите и да им се наложат и други наказания, предвидени в договорите и законите.

Престъпленията не трябва да останат ненаказани! Защото ненаказаните престъпления са покана за нови престъпления!

12. Интеграцията на България в ЕС.

Резултатите от нашата 13-годишна интеграция в ЕС са противоречиви. Имаме някои придобивки, но понесохме огромни загуби от преждевременното откриване на нашата икономика за внос при ниска конкурентоспособност.

В ЕС няма ясна концепция за бъдещето: развитие като Федерация или Конфедерация. Някои западноевропейски правителства са за заличаване на многовековната национална идентичност на страните членки и създаване на монолитни Европейски съединени щати. Това не трябва да се допуска.

Европа има вековни национални традиции и е силна с националните си различия. Заличаването на тези различия би означавало край на Европа. Вирусната криза потвърди провала на тези, които спрягаха постоянно клишетото „Повече Европа“. Това означаваше повече власт за бюрократите в Брюксел, които не се отчитаха пред европейските граждани, а пред световните корпорации.

Европейският съюз се оказва напълно безпомощен по време на настоящата криза. Видният италиански журналист от в. Република - Джанлука Ди Фео обобщава сполучливо бездействието на ЕС: „Италия е сама в тази драма! ЕС не ни изпрати нито един лекар, нито една маска“. Защо ни е този съюз ако той не ни помага при най-голяма нужда! А Русия им изпрати на 22 и 23

Март 2020 г. повече от 150 големи експерти в тази област и 10 големи военни транспортни самолета с машини, химикали и модерни диагностични и лечебни съоръжения. Малката Куба дори им помогна с лекари и съоръжения.

Един от главните уроци от кризата е, че **единствените що годе ефикасни антикризисни мерки през началните два месеца бяха взети от националните правителства, а не от ръководството на Европейския съюз. На 20 март 2020 г. Европейската Комисия прие няколко полезни решения, но с тях не ни се предоставят допълнителни ресурси от общността, а се облекчават някои ограничения на ЕС за използването на наши национални ресурси.** В бъдеще трябва да разчитаме на националните власти на страните членки, а не на бюрократите в Брюксел.

Още през следващите години ЕС трябва да се превърне в **доброволен съюз на отечествата, т.е на самостоятелни европейски държави с обща политика по някои важни принципи**, при запазване на най-важните управленски правомощия на националните институции: парламенти, правителства, съд, пенсионна система, сигурност, образование, здравеопазване, отбрана, национални решения по икономическата и социалната политика.

Бъдещето на Европейския съюз, включително и на еврозоната ще се решава след като Европа излезе от икономическата криза. Разговорите за присъединяване към еврозоната сега са излишни.

13. Някои конструктивни поуки от вирусната криза.

Кризата ни помага да извлечем предварително и някои положителни поуки. Те могат да се обобщят, на първо време, в 4 насоки:

Първо, сегашната философия и методи на глобализацията се провалиха. Бъдещето на световната икономика по-скоро е в **световната регионализация (Европа, Евразия, Югоизточна Азия, Северна Америка, Южна Америка, Арабски свят, Африка)**, а не в сегашната глобализация по американски модел;

Второ, познатият ни икономически либерализъм се дискредитира окончателно. Прогонена преди 40-50 години, държавата се завръща в управлението на икономиката. Бъдещето е в **регулираната пазарна икономика, в съюза между държавата и пазара.** Интересно обобщение в този смисъл е направил Джоел Дълрой от Дойче Веле Той писа тези дни: „Заговори се за **нови икономически модели** и те започнаха да изглеждат възможни. Понятията „държавно регулиране“, „ограничаване на пазарите“, „отпускане на държавни пари за бизнеса и отделни лица“, „национализиране на ключови индустрии“, вече се препоръчват и приемат като признаци на здрав разум. Само преди седмица това би било немислимо“.

Тези така наречени „нови модели“ не са нови за мен. Приведените тук разсъждения са на интелигентен човек със здрав разум, който до скоро е бил пленен от догматичните конструкции на либералите. Или казано най-общо, от схоластичната икономическа философия на „Вашингтонския консенсус“. Доволен съм, че все повече хора се освобождават от тези заблуди!

Трето, проличава по-добре бъдещето на Европейския съюз. ЕС в настоящия си вид, се оказа безпомощен в кризата. Всички що годе ефикасни антикризисни мерки бяха предприети от националните правителства, а не от централната бюрокрация на ЕС в Брюксел. Националните власти на страните членки трябва да запазят в бъдеще най-важните си управленски функции. ЕС да се развива като конфедерация – съюз на отечествата, както препоръчваше на времето генерал Де Гол.

Европейският съюз потвърди тоталната си безполезнаост. Примерите са стотици. Може би най-крещящият е с Италия. Въпреки молбите на италианските власти, от ЕС не са им изпратили „нито един лекар и нито една маска“. А „Вражеската Русия“, която те бомбардират със санкции през последните десетилетия, им изпрати 150 най-опитни специалисти и 10 големи товарни самолета ИЛ-76 с машини, съоръжения и химикали.

Четвърто, настоящата криза показва, че държавите в нашия регион трябва да разчитат главно на себе си по време на кризи, а не на международни институции като ЕС и НАТО. Още по-сложно ще е положението на малките държави, като нашата, в условията на големи икономически или военно-политически кризи. Те ще могат да разчитат само на големи приятелски държави. Опитът ни през последните десетилетия, а и през текущата криза показва, че не можем да разчитаме нито на ЕС, нито на НАТО.

Настъпва време да обърнем поглед към проверените стари приятели – Русия и Китай.

25 Март 2020 г.